

Ділай І. П.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Ділай М. П.

Національний університет «Львівська політехніка»

ТРИАНГУЛЯЦІЯ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: КОГНІЦІЯ – КОРПУС – ДИСКУРС

Стаття присвячена методиці триангуляції та перспективам її застосування у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Триангуляція полягає у синтезі, інтеграції різних методологічних підходів, одночасному або послідовному застосуванні кількісних та якісних методів дослідження.

Метою цієї статті є встановити точки перетину в межах тріади «когніція-корпус-дискурс», що дає можливість поглянути на об'єкт дослідження з різних позицій та сприяє його всебічному та всеохопному вивченню.

У результаті огляду та аналізу відповідної наукової літератури виявлено основні напрями триангуляції когнітивної, корпусної лінгвістик та дискурсознавства, проаналізовано переваги та недоліки такої триангуляції, окреслено перспективи її практичного застосування у сучасній лінгвістиці.

Наголошено, що панівними у лінгвістиці початку XXI століття стали інтегральні лінгвістичні підходи. Зокрема, у межах тріади «когніція-корпус-дискурс» до них належать корпусна когнітивна лінгвістика, дискурсо-орієнтовані корпусні студії (DOCS), корпусні дискурсні студії (CADS), когнітивний корпусний аналіз (CODA) тощо. Загалом простежується тенденція звернення до тексту і контексту – реконтекстуалізації.

Статистичні дані, отримані в результаті корпусного аналізу, можуть значною мірою збагатити та об'єктивізувати дискурсний аналіз та будь-які інші підходи, базовані на інтроспекції. Одними з найуспішніших напрямів перетину корпусної лінгвістики та аналізу дискурсу є виявлення ключових слів, кластерний аналіз, об'єктивізація та візуалізація частотних даних. Найбільшим недоліком корпусного аналізу у вивченні дискурсу є те, що тексти представлено деконтекстуалізованими зразками мовного вживання.

Таким чином, методологічний плюралізм, який пропонує триангуляція, надаючи дослідникам методологічну гнучкість, видається вельми перспективним у сучасній лінгвістиці.

Ключові слова: триангуляція, корпус, дискурс, когніція, ключові слова, реконтекстуалізація, деконтекстуалізація.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх проникнення в усі сфери життя та галузі науки, вимагає переосмислення та оновлення підходів до дослідження. Така нагальна потреба не оминула сучасні лінгвістичні студії, в яких спостерігаємо тяжіння до використання кращих здобутків інших галузей та дисциплін. Сучасна антропоцентрична парадигма вітає міждисциплінарні дослідження, які застосовуючи різні теорії та методологічний апарат, відкривають нові неосвоєні царини та пропонують нове трактування традиційному матеріалу дослідження, безперечно, виходячи з людиноцентричних позицій. Саме на стику дисциплін, теорій, методологій варто очікувати породження нового наукового знання.

Методика триангуляції, яка зародилася у соціальних дисциплінах, набуває стрімкого поши-

рення й у лінгвістиці. Вона полягає саме у синтезі, інтеграції різних методологічних підходів, одночасному або послідовному застосуванні кількісних та якісних методів дослідження [17]. Триангуляція у лінгвістиці передбачає синергію експериментальної та корпусної методологій, що дає можливість поглянути на об'єкт дослідження з різних позицій та сприяє його всебічному та всеохопному вивченню.

Поступово у дослідників зникає ілюзія ізоляціонізму і зосередження на непомильності власних теорій та підходів та відкидання інших. Ч. Філлмор влучно описав стан речей у лінгвістиці у XX столітті: «Вони часто не розмовляють один з одним, а коли це трапляється, то корпусний лінгвіст говорить «диванному» лінгвісту: «Чому ти вважаєш, що те, що ти стверджуєш,

правда?», натомість «диванний» лінгвіст запитує корпусного лінгвіста: «Чому я повинен вважати, що те, що ти мені розповідаєш, цікаво?» [8, с. 35]. Сучасна західна лінгвістика визнає взаємно збагачувальну герменевтичну взаємодію теорії та емпіричних даних [18, с. 189].

Початок ХХІ століття у лінгвістиці знаменував породження інтегральних лінгвістичних підходів, як от корпусна когнітивна лінгвістика, корпусні дискурсні студії тощо. Загалом наголошується на потребі звернення до тексту і контексту – реконтекстуалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Когнітивна лінгвістика початку 2000-их зазнала зміни методологічної парадигми внаслідок розвитку т. з. «базованих на вживанні» (*usage-based*) теорій мови та потреби вивчення когнітивних репрезентацій, значення на основі аналізу вживання [28]. Її апологетами стали Дж. Байбі, Д. Герертс, С. Грайс, П. Генкс, Д. Дівяк, Б. Левандовська-Томашик, Дж. Ньюман, М. Стаббс, А. Стефанович та ін. (див. детальний опис застосування корпусів у когнітивній лінгвістиці у [1]).

Когнітивний дискурсний аналіз (CODA) досить поширений та ґрунтується на тому, що систематичний аналіз мовних даних та способів формулювання думки може виявити цікаві спостереження про ментальні процеси [26]. Зокрема, такий аналіз зосереджений на вивченні уваги, перспективи, гранулярності, впевненості, когнітивних стратегій у дискурсі тощо.

Спроби синергії корпусного та дискурсного підходів уже також мали місце [4; 5; 9; 16; 20; 25]. У 2017 році було започатковано *The Journal of Corpora and Discourse Studies* [12]. Регулярно оновлювану бібліографію дискурсо-орієнтованих корпусних студій (*DOCS*) знаходимо у К. Габрелятоса, яка станом на 2021 рік налічує 1245 покликань [10]. Окрім дискурсо-орієнтованих корпусних студій (*DOCS*) розвиваються і корпусні дискурсні студії (*Corpus-assisted discourse studies (CADS)*): Е. Партінгтон [18; 19; 20], які більше зосереджені на дослідженні різних типів дискурсу. Більш того, створено корпус з дискурсною анотацією CANCODE (*Cambridge and Nottingham Corpus of Discourse in English*), які містить 5 млн слів [27]. Такі підходи є, безумовно, міждисциплінарними, збагачують як корпусну лінгвістику, так і дискурсознавство.

Логічно очікувати, що реконтекстуалізація, яку пропагує сучасна лінгвістика, здійснюватиметься у межах тріади «когніція-корпус-дискурс», яка наразі виглядає ще мало дослідженою. Окремі

застосування такої тріангуляції все ж знаходимо у сучасній лінгвістиці. Зокрема, Е. Ль'Готе пропонує корпусо-базований когнітивний аналіз політичного дискурсу, порівнюючи такий підхід з «одруженням за межами племені» [15].

Формулювання цілей статті. Отже, мета цієї статті – дослідити точки перетину в межах тріади «когніція-корпус-дискурс», які із застосуванням методики тріангуляції розкривають новий дослідницький мовознавчий потенціал. Мета передбачає виконання таких завдань: 1) дослідити точки перетину когнітивної, корпусної лінгвістик та дискурсознавства, 2) виявити переваги та недоліки такої тріангуляції.

Виклад основного матеріалу. Ціла низка дослідників визначає дискурс як «мову у вжитку» (“*language in use*”) [21; 9]. Це і є першоосновою, що безумовно зближає дискурсні студії з корпусною лінгвістикою. Дискурс як мова у вжитку ґрунтується на детальному вивченні контексту, а також тексту. Корпус – основна мовна база даних, яка містить тести різного типу і дає можливість дослідити уживання у численних рекурентних контекстах. До того ж, корпусна лінгвістика пропонує інструментарій для швидкої та об'єктивної статистичної обробки мовного матеріалу. Це, безумовно, не може не приваблювати дослідників дискурсу та тексту.

Проте існують і інші тлумачення дискурсу. Наприклад, Дж. Бломмерт визначає дискурс як «мову у дії» (“*language-in-action*”) – «значиму символічну поведінку» (“*meaningful symbolic behaviour*”), яка відображає соціальні норми [6, с. 2]. Розрізняють також «дискурс з маленької літери *d*» та «дискурс з великої літери *D*» [11, с. 20]. Якщо перший власне вивчає мову у вживанні, то останній включає не лише мовні практики, але й інші семіотичні елементи. Дискурс творять «слова, дії, переконання, емоції, цінності, взаємодії, люди, предмети, інструменти та технології», які засвідчують приналежність до певної дискурсної спільноти [11, с. 20].

Практично усі сучасні дискурсні дослідження базуються на корпусному матеріалі [29, с. 271]. Проте це не свідчить ще про те, що ці дослідження виконані з позицій корпусної лінгвістики. Корпусні дослідження використовують квантитативні методи з метою отримання результатів для подальшого опису та пояснення. Для цього слід визначити набір певних дискурсних ознак, які б досліджувалися в корпусі. Так, Д. Байбер розробив процедуру *Multidimensional Analysis (MDA)*, встановивши набір певних лек-

сичних маркерів, характерних для певного типу дискурсу [5]. Пояснення частотності та вагомості певних ознак потребує зазвичай звернення до контексту або порівняння з іншими (референтними) текстами чи корпусами. Як слушно зауважує М. Стаббс: «У корпусі контекст – це не тільки спів-текст (тобто, короткий проміжок з кількох слів у межах одного тексту), але й інтертекст (повторювані вживання, нерідко у великих кількостях схожих моделей у різних, незалежних текстах)» [25, с. 57].

Хоча дискурсний аналіз та корпусна лінгвістика ґрунтуються на тих самих мовних даних, між ними існують онтологічні та епістеміологічні відмінності. Дж. Ліч, зокрема, так описав ці відмінності: «...якщо дискурсний аналіз наголошує на цілісності тексту, то корпусна лінгвістика використовує репрезентативні зразки; в той час, як дискурс-аналіз зосереджений на контекстах, виражених мовою, корпусна лінгвістика зацікавлена у мові як такій» [9, с. 111]. Основною епістеміологічною відмінністю є те, що корпусний аналіз трактує текст як продукт, а не як дискурс у процесі творення та соціальну дію.

Статистичні дані, отримані в результаті корпусного аналізу, можуть значною мірою збагатити та об'єктивізувати дискурсний аналіз. Одними з перших корпусних досліджень дискурсу були праці дослідників [3; 24; 2], які на основі *London-Lund Corpus of Spoken English (LLC)* визначили та кількісно опрацювали ознаки усної інтеракції: інтеракційні сигнали, дискурсні маркери, засоби геджування. Д. Байбер, беручи за основу *British National Corpus (BNC)*, детально дослідив коверсаційну структуру, дискурсні маркери, еліпс, тим самим вказавши на перетин граматики з дискурсом, лексикою та прагматикою [29].

Одним з найуспішніших напрямів перетину корпусної лінгвістики та аналізу дискурсу є виявлення ключових слів. Ключовість не визначається на основі абсолютної частотності слів у тексті. *Ключові слова* – це «якісні» слова, які в певному тексті чи контексті мають особливу вагу, оскільки вказують на тематичне спрямування тексту [22, с. 73]. Окрім того, ключові лексичні одиниці показують структурування тексту. На думку М. Стаббса, вони також можуть належати до засобів текстової когезії [25, с. 120]. М. Гойї, який пропагує теорію лексичного праймінгу, вважає, що *текстові колокації*, які пронизують, часто повторюючись, цілий текст створюють його когерентність. Зокрема, він стверджує: «Кожна лексична одиниця (або комбінація лексичних оди-

ниць) може бути виведена у фокус уваги (“*primed*”) позитивно чи негативно, вживаючись на початку чи в кінці певного «уривку» тексту» [13, с. 129]. Це явище він називає *текстова колокація*. М. Гойї наголошує на тому, що праймінги залежать від жанру. Наприклад, було встановлено, що у бізнес-комунікації ключове слово *hope* регулярно повторюється у різних типах бізнес-кореспонденції, асоціюючись із тими ж дискурними рухами (“*moves*”) [22, с. 109].

Дослідження колокацій, а особливо, колокаційних асоціативних мереж також має теоретичну цінність для з'ясування зв'язку між лексикою та текстом і, в кінцевому підсумку, між текстом та дискурсом, дискурсною спільнотою та ментальністю [7].

Кластерний аналіз лексичних одиниць також покликаний виявити лексичні одиниці, типові для певного дискурсу, регістру, жанру. Оскільки різні дискурсні одиниці мають різну тематичну спрямованість та мету, природно, що для них характерні також різні лексичні групи слів. Так, Д. Байбер встановив *Vocabulary-Based Discourse Units* для різних жанрів [5].

Ще одним напрямом інтеграції корпусу і дискурсу є сучасні дослідження із стилістики. Проект *CLIC*, який реалізується під керівництвом М. Мальберг, має за мету показати, як комп'ютерні методи можуть сприяти стилістичному аналізу художніх творів [16]. Мета використання корпусних даних для проведення стилістичного аналізу полягає насамперед у їх зборі та статистичній обробці, що є лише першим етапом стилістичного аналізу [16, с. 124].

Незважаючи на очевидні переваги залучення корпусних даних у дискурсні дослідження, існує і низка обмежень, пов'язаних із застосуванням корпусів. Зокрема, низка дослідників вказують на те, що корпуси складаються з деконтекстуалізованих фрагментів тексту, зібраних з різних ресурсів. Це унеможливує проникнення у соціокультурний контекст дискурсу [9]. Адже існує потреба залучення ширшого контексту задля якісної інтерпретації (знань про автора, адресата, мету, час, місце написання тощо). Дискурсний аналіз вимагає повних текстів, нерідко того самого типу [29, с. 275]. Окрім того, корпусному аналізу не вистачає інтерпретаційного потенціалу критичного аналізу дискурсу [9]. Корпусний інструментарій дозволяє дослідникам виявити, підрахувати, схематично представити лише поверхневі риси дискурсу, на зразок засобів зв'язності, дискурсних маркерів, лексичних повторів. Вони не

обов'язково вказують або пояснюють семантичні зв'язки між частинами тексту, включно з когерентністю [29, с. 275]. Таким чином, корпусний аналіз є лише доповненням до якісного інтерпретаційного підходу. До того ж, як зауважив П. Бейкер, сучасні корпусо-базовані дискурсні студії головно зосереджені на лексичному рівні [4, с. 174].

Висновки. Таким чином, незважаючи на окремі переваги та недоліки поєднання, корпусні та дискурсні методи можуть бути взаємодоповнювальними. До переваг корпусо-базованого дискурсного аналізу належить зменшення дослідницької суб'єктивності; виявлення рекурентних вживань, які, маючи кумулятивний ефект, є характерними для певного типу дискурсу та дискурсною спільноти; можливість дослідити мовну зміну та показати динаміку дискурсу; триангуляція, або застосування різноманітних методів.

Триангуляція дає можливість здійснювати дослідження з різних перспектив, тим самим пропонуючи ґрунтовніші інтерпретації та характери-

зації, надаючи дослідникам методологічну гнучкість. Методологічний плюралізм, який пропонує триангуляція, без сумніву, потребує ретельного вивчення та повинен відповідати заявленій проблематиці. У випадку раціонального поєднання методів дослідження, триангуляція дає змогу комплексно охопити досліджуване явище та отримати вагомий науковий результат.

У цій статті ми головно акцентували увагу на потенціалі корпусної лінгвістики, який може значно доповнити та оптимізувати дискурсні студії. Проте методологічна взаємодія активно відбувається і між когнітивною лінгвістикою та дискурсологією саме через посередництво корпусу. **Перспективами** подальших досліджень є власне глибше вивчення такої взаємодії, а також практична імплементація методології триангуляції у межах тріади «когніція-корпус-дискурс» на конкретному дослідницькому матеріалі задля вирішення конкретної мовознавчої проблеми.

Список літератури:

1. Ділай І. П., Ділай М. П. Когнітивна корпусна лінгвістика: сучасний стан та перспективи. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Вип. 83. С. 72–78.
2. Aijmer K. *Conversational Routines in English. Convention and Creativity*. London & New York : Longman, 1996. 137 p.
3. Altenberg B. Spoken English and the Dictionary. *The London-Lind Corpus of Spoken English: Description and Research* (Lund Studies in English 82). J. Svartvik (ed.). Lund : Lund University Press, 1990. P. 193–211.
4. Baker P. *Using Corpora in Discourse Analysis*. London : Continuum, 2006. 198 p.
5. Biber D, Csomay E., Jones J. K., Keck C. Vocabulary-based Discourse Units in University Registers. *Corpora and Discourse*. A. Partington, J. Morley, L. Haarman (eds.). Bern : Peter Lang, 2004. P. 23–40.
6. Blommaert J. *Discourse*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 299 p.
7. Brezina V., McEnery T., Wattan S. Collocations in context: a new perspective on collocation networks. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2015. Vol. 20(2). P. 139–173.
8. Fillmore Ch. Corpus Linguistics or Computer-aided Armchair Linguistics. *Directions in Corpus Linguistics*. J. Svartvik (ed.). Berlin : Mouton de Gruyter, 1992. P. 13–38.
9. Flowerdew L. Corpus-based discourse analysis. Synergy between corpus linguistics and discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse analysis*. 2nd ed., M. Handford, J. P. Gee (eds.) : e-book. New York : Routledge, 2023.
10. Gabrelatos C. Bibliography of Discourse-Oriented Corpus Studies (DOCS). (2021, November 26). URL: https://www.academia.edu/44022646/Gabrielatos_C_2021_November_26_Bibliography_of_Discourse_Oriented_Corpus_Studies
11. Gee J. P. *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. London : Routledge, 2005. 248 p.
12. *Journal of Corpora and Discourse Studies*. URL: <https://jcad.s.cardiffuniversitypress.org/>
13. Hoey M. *Lexical Priming: A New Theory of Words and Language*. London : Routledge, 2005. 202 p.
14. Hoey M., Mahlberg M., Stubbs M., Teubert W. *Text, Discourse and Corpora. Theory and Analysis*. London : Continuum, 2007. 264 p.
15. L'Hôte E. Designing a Corpus-Based Cognitive Analysis of Political Discourse. *Identity, Narrative and Metaphor*. London : Palgrave Macmillan, 2014. P. 10–49.
16. Mahlberg M., Stockwell P., Wiegand V., Lentin J. CLiC 2.1. *Corpus Linguistics in Context*. 2020. URL: <https://www.clic.bham.ac.uk>
17. Morse J. Approaches to Qualitative-Quantitative Methodological Triangulation. *Nursing Research*. 1991. Vol. 40. № 1. P. 120–123.
18. Partington A. Corpora and discourse, a most congruous beast. *Corpora and Discourse*. Peter Lang Pub Inc. 2004. P. 9–18.

19. Partington A., Duguid A., Taylor C. Patterns and Meanings in Discourse: Theory and Practice in Corpus-assisted Discourse. Amsterdam : John Benjamins, 2013. 372 p.
20. Partington A. The Armchair and the Machine: Corpus-Assisted Discourse Research. *Corpora for University Language Teachers*. C. Taylor Torsello, K. Ackerley, E. Castello (eds.). Bern : Peter Lang, 2008. P. 189–213.
21. Schiffrin D. Approaches to Discourse. Oxford : Blackwell, 1994. 470 p.
22. Scott M., Tribble C. Textual Patterns. Amsterdam. John Benjamins, 2006. 203 p.
23. Sinclair J. Trust the Text. London : Routledge, 2004. 224 p.
24. Stenström A.-B. An Introduction to Spoken Interaction (Learning About Language). London : Longman, 1994. 238 p.
25. Stubbs M. Words and Phrases: Corpus Studies in Lexical Semantics. Oxford: Blackwell, 2001. 288 p.
26. Tenbrink T. Cognitive Discourse Analysis. Cambridge University Press: e-book, 2020. URL: https://www.cambridge.org/core/books/abs/cognitive-discourse-analysis/cognitive-discourse-analysis/967206F7E7D7CCA7E_C5BED81FED7C58A#authors-details
27. The Cambridge and Nottingham Corpus of Discourse in English (CANCODE). URL: <https://www.nottingham.ac.uk/research/groups/cral/projects/cancode.aspx>
28. The Sinclair Lecture 2021: Professor Dagmar Divjak. URL: <https://www.birmingham.ac.uk/schools/edacs/departments/englishlanguage/events/2021/sinclair-lecture-2021.aspx>
29. Thornbury S. What can a corpus tell us about discourse? *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*, A. O’Keeffe, M. McCarthy (eds.). London: Routledge, 2010. P. 270–287.

Dilai I. P., Dilai M. P. TRIANGULATION IN MODERN LINGUISTIC RESEARCH: COGNITION – CORPUS – DISCOURSE

The article deals with the methodology of triangulation and the prospects of its application in modern linguistic research. Triangulation consists in the synthesis, integration of different methodological approaches, simultaneous or sequential application of quantitative and qualitative research methods.

The aim of this article is to establish points of intersection within the triad “cognition-corpus-discourse”, which makes it possible to look at the object of research from different positions and contributes to its comprehensive and ample study.

As a result of the review and analysis of the relevant scientific literature, the main directions in the triangulation of cognitive, corpus linguistics and discourse studies have been identified, the advantages and disadvantages of such triangulation have been analyzed, and the prospects of its practical application in modern linguistics have been outlined.

It is emphasized that integral linguistic approaches have become dominant in the linguistics of the beginning of the 21st century. In particular, within the triad “cognition-corpus-discourse” they include corpus cognitive linguistics, discourse-oriented corpus studies (DOCS), corpus-assisted discourse studies (CADS), cognitive corpus analysis (CODA), etc. In general, there is a tendency to refer to the text and context, i. e., recontextualization.

The statistical data yielded by means of the corpus-based analysis can significantly enrich and objectify the discourse analysis and any other approaches drawing on introspection. One of the most successful directions in the intersection of corpus linguistics and discourse analysis is the identification of keywords, the cluster analysis, objectification and visualization of frequency data. The major disadvantage of the corpus analysis in the study of discourse is that texts are represented by decontextualized samples of language use.

Thus, the methodological pluralism offered by triangulation, providing researchers with methodological flexibility, appears to be quite promising in modern linguistics.

Key words: triangulation, corpus, discourse, cognition, keywords, recontextualisation, decontextualisation.